

prof. dr. sc. Estela Banov

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku

MULTIKULTURNO ISKUSTVO I NOSTALGIČNE USPOMENE NA DJETINJSTVO ZAODJENUTE U BELETRISTIČKU FORMU

izvorni znanstveni rad

U radu se analizira roman Pjevaj vilo u planini novozelandske književnice hrvatskog podrijetla Amelie Batistich (1915–2004). Pisan kao autodijegetički pripovjedni tekst, roman svjedoči o iskustvu multikulturalnosti oblikovanom iz perspektive dvanaestogodišnje djevojčice čiji su roditelji iz Zaostroga preselili u novozelandski gradić Dargaville u potrazi za gospodarskim prosperitetom. Preplitanje elemenata autobiografskog diskursa i umjetničke fikcije tvori specifičan literarni amalgam u kojem elementi tradicijske kulture i usmenih kazivanja tipičnih za dalmatinsko priobalje krajem 19. i početkom 20. stoljeća postaju specifičan znak u multikulturalnom okružju male zajednice čija je egzistencija povezana s rudnicima kauri smole. Pripovjedačica se poigrava relacijama između iskustva generacije hrvatskih doseljenika koji su iz Austro-Ugarske Monarhije pristigli na Novi Zeland i njihovih potomaka čiji se identitet formira u anglofonom multikulturalnom miljeu novozelandskog gradića. Preplitanje različitih kulturnih kodova i odmjeravanje nade i očekivanja koja su poticala proces migracije u zemlje Novog Svijeta sa stvarnim povijesnim kontekstom podloga je svijeta ovog književnog djela u kojem se intertekst hrvatske tradicijske kulture i britanske književne produkcije skladno prepliću i tvore jedan od klasičnih tekstova anglosaksonska novozelandske etničke literature.

KLJUČNE RIJEČI: Amelia Batistić, multikulturalnost, etnički identitet, iseljeništvo, novozelandska književnost, hrvatska kulturna tradicija

Hrvatska književnost u dijaspori i anglofona književnost Novog Zelanda

Iskustvo prvih hrvatskih doseljenika na Novom Zelandu bilo je tek povremeno književno obrađeno u tekstovima pisanim hrvatskim jezikom i tiskanim najčešće u povremenim publikacijama namijenjenim isključivo samim iseljenicima. No među djecom i pripadnicima druge generacije, odnosno potomcima doseljenika koji su na Novi Zeland pristigli krajem 19. i početkom 20. stoljeća, javljaju se književnici obrazovani u školama nove domovine, koji pišu engleskim jezikom i istovremeno u svoje literarne radeove uključuju kulturno iskustvo zemlje iz koje su došli njihovi roditelji.¹

Amelia Batistich autorica je romana, kratkih priča i autobiografskih svjedočanstava koja je potekla iz obitelji hrvatskih doseljenika. Rođena 1915. godine u Dargavilleu, formalnu je naobrazbu stjecala na engleskom jeziku, no u obitelji je imala priliku slušati hrvatski jezik kojim su govorili njeni roditelji. Otac i majka ove književnice došli su u novozelandsku pokrajinu Northland nakon upoznavanja u rodnom Zaostrogu. Otac Ivan Barbarić došao je raditi u rudnike kauri smole 1896. godine, sedamnaest godina kasnije nakratko se vratio u rodni kraj, tamo se zaručio i sa svojom odabranicom Milkom 1913. godine vratio u Novi Zeland gdje su oboje ostali do kraja svojih života. Njihova su djeca odrastala u pansionu za radnike u rudnicima koji je vodila Milka Barbarić te su tako bila uključena i u živote i kulturu doseljeničkih grupa i u dominantnu anglosaksonsku kulturu koju su upoznavali u školi. Bilingvalno je jezično iskustvo u ranom djetinjstvu bilo usko povezano s multikulturalnom sredinom u kojoj je spisateljica odrastala, a njeni su književni tekstovi izraz takvog specifičnog društvenog okruženja u kojem se formirala.

Sve svoje književne tekstove Amelia Batistich izvorno je napisala engleskim jezikom, no u kratkim pričama i romanima s tematikom iz života etničke zajednice kojoj je pripadala nerijetko se javljaju leksemi i sintagme iz hrvatskog jezika, najčešće stilski i kulturološki obilježene i nerijetko s dijalektalnim obilježjem govora južne Dalmacije. Kako grafički sustav engleskog jezika ne podržava neke

1 Ovaj tekst neobjavljeni je dio mojih istraživanja vezanih uz znanstveno-istraživački projekt *Hrvatska književnost u dijaspori* čija je voditeljica bila prof. dr. sc. Katica Ivanišević u razdoblju od 1991. – 1995. Svoje prve korake u znanstvenom istraživanju mogu zahvaliti njenom mentorskom vodstvu i poticajima u proučavanju tada veoma slabo poznatog književnog korpusa koji je bio predmet istraživanja planiranog ovim projektom. Rane su devedesete godine dvadesetog stoljeća bile vrijeme kada je informatička tehnologija tek započela prodirati u humanistička istraživanja. Tako sam na poticaj prof. Ivanišević u kontakt s gospodom Batistich stupila putem pisama i tijekom rada na magisteriju razmijenila sam s autoricom koja je živjela u Aucklandu nekoliko pisama u kojima je ona opisala svoje književne intencije i u kojima je svjedočila o počecima svog spisateljskog rada. Nažalost, zbog niza dugih poslova, objavila sam samo kratak prikaz knjige *Holy Terrors And Other Stories* koju mi je autorica tom prigodom poslala (Banov, 1992: 144–146). Za ovu priliku odabrala sam i dopunila ulomak iz svog magisterskog rada obranjenog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u listopadu 1994. te sam za tisak priredila tekst o jedinom romanu ove autorice koji je zahvaljujući prijevodu na hrvatski jezik postao dostupan i hrvatskoj čitateljskoj publici.

glasove hrvatskog jezika, način pisanja tih izraza i u hrvatskom prijevodu ostavlja biljeg stilske označenosti. Hrvatske riječi koje se povremeno javljaju u engleskom kontekstu najčešće označavaju neke specifične proizvode, svečanosti, mitska bića ili folklorne elemente koji su povezani s hrvatskom tradicijskom kulturom (prošek, komin, kolo, vile,...). Radi se o riječima i pojmovima koje je spisateljica usvojila u obiteljskom okruženju i koje su korištene kada su pripadnici starije generacije (majka, otac, ujaci,...) opisivali svoja iskustva iz starog kraja, pjevali tradicionalne pjesme, prepričavali priče i koristili tradicionalne poslovice koje su čuli prije dolaska na Novi Zeland.²

Romaneski sporazum i mogući svijet romana *Pjevaj vilo u planini*

Roman *Pjevaj vilo u planini* jedino je literarno djelo Amelie Batistich s kojim se je hrvatsko čitateljstvo upoznalo prije novozelandske publike.³

Radnja romana smještena je u Dargaville, u godinu 1926. Naracijom u prvom licu glavna junakinja romana Stella Barich opisuje život dalmatinskih doseljenika u Novom Zelandu. Refleksije o ljudima i zbivanjima koje prate priču uskladene su s doživljajnim svijetom mlade pripovjedačice. Ovaj, naizgled naivni pristup i specifičan pogled na povijesnu zbilju koja s raznih strana vreba na zaštićenu obiteljsku zajednicu i dom koji su roditelji protagonistice romana stvorili i šite je svojim pričama koje kazuju i pjesmama koje pjevaju, omogućava oblikovanje specifičnog svijeta književnog djela koji postaje blizak i razumljiv različitim tipovima čitatelja.

Roman je oblikovan kao autodijegetski pripovjedni tekst, a pripovijedanje je praćeno djetinjnim refleksijama o likovima i zbivanjima. Unutar pripovjednog teksta romana gotovo da se može govoriti o potpunoj identifikaciji pripovjedačice priče i glavne junakinje, s izuzetkom kraćih odlomaka u kojima povremeno prevladava glas nekog od starijih članova Stelline obitelji. S druge strane, književnopovijesno istraživanje podataka iz života spisateljice Amelije Batistich navode na zaključak

2 U svom pismu koje mi je uputila 27. rujna 1993. Amelie Batistich iznosi svoj stav i valorizaciju elemenata tradicijske kulture koje je upoznavala u djetinjstvu. Nakon što je navela desetak poslovičnih sintagmi koje je često slušala u svom djetinjstvu, ona procjenjuje njihovu recepciju u suvremenosti: *They are the collective wisdom of the world, which, alas, has not put them on computers. Forgotten – and we live with resultant chaos.* (One su kolektivna mudrost svijeta koji ih, nažalost, nije unio u kompjutore. Zaboravljene – i mi živimo u kaosu koji je nastao kao posljedica toga.)

3 Hrvatsko izdanje romana objavila je Matica iseljenika Hrvatske u prijevodu Branke Kešić-Šafar 1981. godine, a engleski je izvorni tekst tiskan u Aucklandu tek deset godina kasnije 1991. godine. Matica iseljenika Hrvatske organizirala je prijevod i tisk i ovog romana nakon što je on odnio pobedu na međunarodnom natječaju za pisce u iseljeništvu (Nola, 2000: 132) S autoricom ovog sustavnog pregleda knjiženosti hrvatske dijaspore na Novom Zelandu također sam bila u kontaktu pismima ranih devedesetih godina. Bikulturalna pripadnost Amelie Batistich čini njen književni opus podjednako interesantnim anglistima i kroatistima jer njeno stvaralaštvo, kao i većina književnosti u dijaspori, predstavlja poveznicu među različitim kulturnim tradicijama.

kako se brojni događaji i likovi romana podudaraju s životopisnim podacima, pa takva organizacija narativnog teksta može usmjeriti čitatelje, ali i književnu kritiku, da roman definira kao autobiografski roman.

No u kratkoj bilješci i posveti koja prethodi samom književnom tekstu spisateljica se distancira od glavne junakinje i eksplisitno je svodi na plod autorske mašte. Paratekstualna napomena koju potpisuje Amelia Batistich i datira je u Aucklandu 1977, započinje njenim vlastitim opisom žanrovske pripadnosti teksta i kulturnog ukorjenjivanja socijalne skupine kojoj pripada većina likova romana:

Ovaj roman meni su drage uspomene na djetinjstvo provedeno u Dargavilleu na Novom Zelandu, zaodjenute u beletrističku formu, a u stvari su živa slika mašte.

Uostalom, tako je i bilo prvoj generaciji Novozelandana dalmatinskog porijekla koji su rasli u novom svijetu i svijetu svojih roditelja. (Batistich, 1981: 5)

Autorica romana odbija tako klasifikaciju vlastitog teksta kao autobiografskog diskursa. Prema tumačenju teoretičara autobiografskog diskursa Philippea Lejeunea⁴, kao što postoji *autobiografski sporazum*, mogao bi se izložiti i *romaneski sporazum*, a on bi imao dva aspekta: praksu da lik i autor nose različita imena i podnaslov romana kao potvrdu fikcionalnosti (Lejeune, ²1999: 216). Roman *Pjevaj vilo u planini* uklapa se u oba aspekta – protagonistica romana ne nosi ime njegove autorice, a djelo ima podnaslov roman. Navedeni paratekstualni komentar eksplisitno iskazuje želju Amelije Batistich da se njezin diskurs čita kao fiktivan tekst čime se zapravo izlaže navedeni romaneski sporazum.

Iako lik Stelle Barich dijeli brojna iskustva s autoricom romana pa nalikuje na autoričinu dvojnici, inzistiranjem na fikcionalnosti teksta, književnica Amelia Batistich stvorila je novi mogući svijet u koji svjedoči o općenitom iskustvu odrastanja doseljenika u novoj sredini. Prema riječima Mirne Velčić: „Da bi fikcija u prvom licu postala autobiografska, potrebna je podudarnost subjekta na tri razine. Potrebno je da autor, pripovjedač i glavni lik uđu jedan u drugog, da im životi postanu jedan život pa bilo koji da progovori, činit će se da govore sve tri instancije istodobno.” (Velčić, 1991: 35)

Autodijegetska naracija u romanu, pridavanje glasa i pripisivanje iskustava imaginarnoj književnoj instanciji glavne junakinje dio je romanesknog sporazuma u kojem autorica gradi okvir priče i nudi ključ za moguće čitanje. Iako mogući svijet ovog romana asocira na autoričino djetinjstvo i odrastanje dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, iako je smješten u isti vremenski i prostorni koordinatni okvir, roman je ipak samo izraz autorske imaginacije.

⁴ Lejeuneova razmatranja o autobiografiji u središte razumijevanja pojma stavljaju *autobiografski sporazum*. Tekstualna analiza koja polazi od čitatelja temelji se na slijedećoj definiciji autobiografije: „Retrospektivni prozni tekst kojim neka stvarna osoba pripovijeda vlastito življenje, naglašavajući svoj osobni život, a osobito povijest razvoja ličnosti.” (Lejeune, ²1999: 202) Prema ovoj definiciji, bitna odrednica autobiografije kao književne vrste je identičnost autora, pripovjedača i književnog lika. Ti su kriteriji ključni pri razdvajajući autobiografije od biografije i osobnog romana te ih ovaj teoretičar stavlja na vrh hijerarhijske ljestvice elemenata relevantnih za definiranje žanra (Isto: 203).

No, istovremeno se već prije samog početka romana, postavlja i pitanje polimorfnosti identiteta točno određene socijalne skupine. Koristeći zbirnu imensku sintagmu „prva generacija Novozelandskog dalmatinskog porijekla”, autorica upućuje na kolektivni identitet skupine koju povezuju ujedinjeni kolektivni kulturni identiteti različitih provenijencija. Upućivanje na istovremenost egzistiranja u dva različita svijeta – novom svijetu i svijetu starog kraja kojim su ispunjena sjećanja, kazivanja i priče roditelja i pripadnika starije generacije, nudi ključ za razumijevanje teksta koji će uslijediti. Roman *Pjevaj vilo u planini* zapravo je *bildungsroman*, roman o odrastanju i formiraju identiteta glavne junakinje u multikulturnom kontekstu Novog Zelanda.

No ovaj je roman slojevita literarna tvorevina i na drugoj razini, iznad naoko realistički organizirane autobiografske priče koja se može točno vremenski i prostorno situirati, kroz svijest dvanaestogodišnje djevojčice prelамaju se različite kulturne tradicije različitih etničkih skupina, a vremenske se granice šire preko povijesnih razdoblja do mitskih počela očuvanih u usmenim predajama.

Bajke, legende i pjesme kao spremišta kulturnog pamćenja

Na prvim se stranicama romana, nakon kratkog nabrajanja članova obitelji Barich, otvara se problem autobiografski organiziranog iskaza – pitanje početka. Naime, priče o početku ljudskog života uvijek započinju u odsutnosti glavnog lika, a sve autobiografije započinju dijelovima života o kojima protagonist ne može imati autobiografsko znanje već se mora osloniti na preuzeto znanje i priče iz obiteljskih prepričavanja (Sloterdijk, 1992: 23–29). Odabirom romana kao književne vrste kroz koju izražava specifičnu dimenziju nedostupnu autobiografskom tipu diskursa, spisateljica nudi širu perspektivu i mogućnost uključivanja niza elemenata kolektivnog pamćenja u kojima su kroz stabilne narativne obrasce pohranjeni elementi kulturnog identiteta zajednice drukčije od šireg kulturnog konteksta koji je okružuje i koji dominira novozelandskom svakodnevnicom. Roman kao polimorfna književna vrsta ujedinjuje više tradicija književnog oblikovanja (Solar, 1988: 75), pa se pitanje početka rješava jednostavnim prelaskom s faktičnog opisa objektivnih situacija i događaja na fiktivni svijet očuvan u mitovima, bajkama i legendama (unutar svijeta književnog djela oba su pojma shvaćena samo relativno):

Kako je došlo do toga da se oženio mamom zvući više kao priča nego kao nešto što se stvarno dogodilo. To pripada svijetu bajki. I dogodilo se u svijetu bajki. Zaostrog, planinsko se u Dalmaciji odakle smo došli. Mjesto priča koje si slušao dok je kulinjski sat otkucavao vrijeme; ono drugo vrijeme, vrijeme iz snova, stajalo je mirno. Tamo je mama zauvijek ostala mlada djevojka, a tata mladić koji je došao iz Novog Zelanda. U ovom poznatom svijetu plinskom svjetlošću obasjane kuhinje i noćnih leptira koji lepršaju oko ljubičaste svjetlosti, gdje mama sjedi pokraj stola krpajući čarape, a konac se uvlači i izvlači i duga igla blješti pod njezinim vještim prstima, upijaš slike koje ona za tebe stvara... selo

se penje od mora do puste planinske pozadine, terasasti vinogradi su pripiti uz kamene padine; vremenom iskrivljene masline povijaju pod vjetrom. Vile (the vilas) pjevaju zatvorene u planinu; pastirice čuvaju svoja stada. To je bio daleki svijet legende, kojeg su mamine priče za mene oživjele. (Batistich, 1981: 11)

Svijet bajki i legendi na koji asocira već i naslovna sintagma romana, polazište je potrage za izgubljenim vremenom Amelie Batistich. No, u nastavku se pripovijedanja pojam bajke i bajkovitog u značenjskom se svijetu ovog romana izjednačuje s majčinim iskustvom koje ona svojoj djeci prenosi pričanjem i prepričavanjem:

Mama je nastavila priču o svojim zarukama. Bila je to bajka. (Batistich, 1981: 11)

Uvodeći određenja bajka i legenda za uokvirenju priču u kojoj se opisuju događaji na drugoj strani zemaljske kugle, u Zaostrogu gdje se dogovorom između babe Mande i dide Petra socijalno odočrava sklapanje braka među roditeljima glavne junakinje, u romanu se uvodi glas drugog kazivača – Stelline majke. U djetinjoj su svijesti sve priče i sva majčina kazivanja, pa i ona koja referiraju na realistične događaje iz prošlosti i koja opisuju situacije i događaje koji su se zbili u kraju iz kojeg su preci doselili svedena na bajke. Neke su od tih priča imale ishodište u tradicijskoj kulturi i običajima koji su se krajem 19. i početkom 20. stoljeća i dalje održavali.

Obredi prijelaza, među kojima je i sklapanje braka, u tradicijskim su kulturama povezani s nizom inicijacijskih postupaka te se njima u svakodnevnicu uvodi sveto, mitsko vrijeme koje određuje profanu povjesnu situaciju. Iskaz o zarukama majka oblikuje u drugom licu, obraćajući se djevojčici koja ju sluša, a opise događaja iz prošlosti iskazuju u prezantu dajući im svevremensku dimenziju. Takvom stilizacijom opisi tradicijske kulture postaju paralelan, snoliki i magijom prožet virtualni svijet koji u svijesti glavne junakinje romana poprima elemente mita i proročanstva. Majčina priča ostaje nedorečena, dobra kazivačica prepušta interpretaciju slušateljskom uhu svoje kćeri, uključujuće drevne mitske motive i tako otvara prostor za različita tumačenja koja će u nastavku teksta prezentirati drugi likovi romana. Iluzija tradicijske usmene pripovjedne situacije nastaje kao posljedica dijaloške situacije u kojoj slušateljica traži objašnjenja pripovjedačice i dobiva ih u znakovima koji nadilaze verbalni segment komunikacije:

(...) *Tada dida Petar prilazi mami i nudi joj tri obredne jabuke, od kojih mora izabrati jednu.*

– Znala sam da je to proba. Ako izaberem jabuku s prstenom i dukatom, bit će to dobar znak. Bit ću dobra žena njegovu sinu.

– I jesli li, mama?

Ona se nasmiješila.

– Kako si znala?

To mi nikada nije rekla. (Batistich, 1981: 11–12)

Nedorečenost komunikacijskih situacija generacijskog prijenosa znanja i iskustava koja se temelje na kulturnim obrascima usvojenim u drugom vremenskom i prostornom kontekstu u romanu

Pjevaj vilo u planini postaje znak, postaje istovremeno i izraz unutrašnjeg dvoglasja i dijaloga različitih vrijednosnih sustava koji obilježavaju proces integracije i odrastanja junakinje romana. Nakon uvodne majčine i očeve priče o tradicionalnim zarukama u Dalmaciji i svadbi u Aucklandu šest mjeseci kasnije, centralna se svijest oglašava iz drugog vremena i tako je naznačeno da se vrijeme pripovijedanja i vrijeme radnje ne preklapaju:

Najviše sam voljela provoditi nedjeljna jutra s tatom. Pripadala su samo nama. Vraćam se s ljubavlju u prošlost i ponovno čujem bučnu, nemelodičnu pjesmu koja dopire iz kuhinje zajedno s mirisom guste jube. Vila (the vila) u planini, o kojoj je pjevao sigurno je svojim vilinskim uhom slušala tog udaljenog trubadura.

Pjevao je prepun ljubavi i s ljubavlju mijesao jubu.

Planina se zvala Velebit. Utisнутa duboko u duši. Nije to bila samo neka planina nego legendarno srce domovine. Kruna Jadrana, carski slavenski dalmatinski podanici uzeli su je kao simbol, plamenac koji leprša na vjetru. Možda je, spavajući u svojoj palači u Beču, car Franjo Josip čuo ovu pjesmu u svojim nemirnim snovima. Ah! Ti Slaveni i njihove pjesme! Ali pjesme su obično one koje pobjeđuju. One nadzive čovjeka koji ih je ispjевao, nadzive porobljene i ugnjetače. One se zadrže duboko u duši, one su miraz duše, i čovjek ih se čitavog života sjeća jer ih je naučio kao dijete. The Vila in Velebit (Oj ti vilo Velebita) bila je pjesma mog oca, nevidljiva veza s Dalmacijom koju je napustio sa šesnaest godina. Ta je pjesma postala moj zalog za sreću, znala sam da tako dugo dok je mogu čuti mogu biti sigurna da postoji ljubav.

(Batistich, 1981: 16–17)

Patrijarhalna kultura kojoj su pripadali dalmatinski doseljenici određuje postupke likova u skladu s njihovom rodnom pripadnošću. Tako je i očeva uloga u narativnoj strukturi romana povezana s prijenosom onog dijela kolektivnog iskustva koji se odnosi na širi povijesni kontekst. Dok su majčine priče i legende dio usmenog znanja koje upućuje na važnost njegovanja običaja i poštivanja tradicije među članovima obitelji, očeve pjesme i kazivanja informiraju junakinju o povijesnim i političkim činjenicama koje su odredile način života u starom kraju i poticale proces iseljavanja te joj pritom pomažu joj da ih lakše razumije.

Semantička struktura romana *Pjevaj vilo u planini*

Kao što je vrijeme u romanu već na samom početku romana razloženo na fikcionalizirano autobiografsko vrijeme, vrijeme naracije, povijesno vrijeme i mitsko vrijeme, tako i prostor na kojem se odvija radnja dobiva dodatna konotativna značenja koja tvore specifičan svijet romana *Pjevaj vilo u planini*. Kako je zbivanje u romanu određeno starošću glavne junakinje, i mjesto zbivanja najčešće je roditeljski dom i najbliže susjedstvo:

Bila je to naša glavna ulica gdje si se osjećao kao dio trodimenzionalnog svijeta. Prodi njome u bilo koje vrijeme i poslušaj pjevajući govor Maora, oštar izgovor engleskog i kotrljave dalmatinske „erove”. Ulica gdje su se sastajala tri naroda, ali se nikada nisu stopila. Maori, Englezi i Dalmatinci i, ugurani između njih, zalutali poput Grka Georga, Kineza Jimmyja i Bugarina Mr. Kostoffa.

(Batistich, 1981: 42)

Relativno uzak prostor postaje sjecište različitih kulturnih tradicija iz udaljenih krajeva svijeta. Roman novozelandske autorice Amelie Batistich postavlja pred čitatelja zahtjev za tumačenjem složenog svijeta znakova i simbola kako bi se prodrlo do njegovih dubljih značenjskih slojeva. Kao model za interpretaciju poslužit će teorijski okvir koji je postavio Gajo Peleš u studiji *Priča i značenje* (Peleš, 1989, 241–281) a upotpunio ga specificiranjem obrazaca semantike romana u knjizi *Tumačenje romana* (Peleš, 1999). Autor polazi od postavke da je naše čitanje književnih tekstova uvjetovano semantičkim ustrojstvom književne znakovne cjeline. Kao osnovne konstitutivne elemente, odnosno značenjske jedinica pripovjednog diskursa ovaj autor izdvaja narativne figure. Narativne se figure uobičjuju kombinacijom osobina koje u mogućem svijetu književnog teksta mogu pripadati ili stvarnim ili imaginarnim obilježjima. Za literarnu je naraciju ključna kompozibilnost (sumogućnost) stvarnih i imaginarnih narativnih sastavnica. Narativne figure ili značenjske jedinice teksta se prema Peleševom modelu dijele na psihemske čija je jezgra osobnost, sociemske čija je jezgra skupnost i ontemskе čija je jezgra opstojanje.

U središtu svijeta romana *Pjevaj vilo u planini* je formiranje osobnosti protagonistice u multikulturalnoj sredini. Unutar semantičke strukture romana, oko središnje osobnosti Stelle Barich kao psihemske narativne figure grupiraju se sociemske narativne figure (Dalmatinci, Irci, Maori, Englezi, zalutali) koje se, iako međusobno razdvojene, sve više ili manje preklapaju u jezgri semenskog snopa, te se tako književno organizira problem formiranja osobnosti i adaptacije u multikulturalnoj sredini.

Veze među sociemskim narativnim figurama uspostavljaju se i preko ontemskih narativnih figura – Kinezu i majci pripovjedačice zajednička je „religija čistoće”, maorski su mitovi i predaje jednako čudesni kao i priče o vilama koje pripovijedaju najčešće žene koje su odrasle u Dalmaciji i pristigle na Novi Zeland kao već formirane osobe kako bi se tamo udale, a svim je stanovnicima Novog Zelanda zajednički pojam da je domovina negdje drugdje:

Čak i stanovnici kolonija koji nikada nisu vidjeli Englesku smatrali su je svojom domovinom; bilo je dovoljno da ti je ondje rođen makar i djed. Taj pojam da je domovina negdje drugdje teško će odumrijeti na Novom Zelandu. Za nas je to bila Dalmacija. Za Winga Kina. Za Hegartyeve Irska...

Čak su i Maori imali legendarnu domovinu: Havaiiki odakle je Kupe, tako su bar pričali, doplovio, iako nitko ne može utvrditi na karti na kojim je geografskim dužinama smještena; možda je to bilo zamišljeno mjesto, zemlja u snovima. (Batistich, 1981: 149)

Autodijegetska naracija iz perspektive djeteta koje tek upoznaje objektivan povijesni svijet omogućava autorici romana da otvoreno traži odgovore na zahtjevna pitanja osobnog i kolektivnog identiteta u nestabilnom svijetu u kojem ratovi mijenjaju granice poznatih prostora, a iskustvo pa i sama egzistencija običnih ljudi biva neprekidno dovođeno u pitanje:

Svjetski rat, nova karta Europe, nove nacije isklesane od starih. Sve je to izgledalo tako daleko od mjesa gdje smo mi živjeli. Ah, taj moj svijet, grad s ulicom u kojoj su se nalazili dučani, rijeka koja je tekla pokraj našeg praga. Ali zapravo kamo sam ja pripadala? (Batistich, 1981: 69)

Tako je za značenjsku strukturu ovog romana ključno da njegova protagonistica, zbog svoje životne dobi, ima pravo na čuđenje i iskazivanje nerazumijevanja. Ono što su neki od kritičara komentirali kao naivnost, posljedica je pomno odabrane narativne perspektive i pridavanje glasa liku koji ima pravo na emocionalnu i psihološku nedovršenost. Neformalno i formalno obrazovanje opisano u romanu omogućava promjene i približava junakinju zrelosti. Pojam o vlastitom identitetu centralna osobnost dobiva kontaktom s kulturnim tvorevinama raznih etničkih skupina pa obrazovanjem u katoličkoj školi upoznaje Irsku tradiciju i zaključuje:

Irska me emotivno obavila od samog početka. I nije moglo biti drugčije uz svetog Patricka koji je gazio zmije na svim zidovima školskih soba. I pjesme koje smo pjevali u školi bile su dio mene. Ja sam Dalmatinika po krvi, Novozelandanka po mjestu rođenja, a Irkinja po duši. (Batistich, 1981: 83)

Kako je bitna osobina značenjskih snopova odnosno narativnih figura da međusobno razmjenjuju svojstva, ulaskom u zatvoreni svijet škole koju vode irske sestre, protagonistica romana potaknuta dodirom s kulturnim svijetom opredmećenim u slikama i pjesmama doživljava osobnu projenu. Osnovni motivi umjetničkih tvorevin s kojima se susreće ispunjeni su duhovnim sadržajima koji se ugrađuju u svijest djevojčice te postaju njeni bitno obilježje. Grafički bi se taj proces mogao prikazati slijedećim dijagramom:

Slika 1. Prikaz formiranja osobnosti u multikulturnom kontekstu

Unutar multikulturalnog novozelandskog okruženja, psihemska narativna figura Stelle Barich objedinjuje kulturna iskustva triju sociemskih narativnih figura: Dalmatinaca, Novozelandčana i Iraca. Uz svaku od ovih sociemskih narativnih figura vezuju se ontemski narativne figure relevantne za cjelinu kulturnih sklopova koje označavaju. Tri sastavnice ugrađene u središnji psihemski narativni snop objedinjuju kulturne znakove sličnih vanjskih obilježja pa se svaki sastavnica vezuje uz neke predmete svakodnevne uporabe, pjesme ili priče prenošene određenim jezičnim kodom ili pak slike, bilo da se radi o objektivnim materijalnim predmetima ili pak riječima ubliženim krajolicima kao što su to npr. majčini opisi pejzaža dalmatinskog krša.

No za multikulturalno okruženje ključan je prijenos značenja s objekata koji pripadaju jednom sociemskom narativnom snopu na drugi. Primjer za to je prijenos značenja s teksta pjesme koji pripada anglofonom kulturnom sklopu na pojmove povezane s iskustvom stecenim prije dolaska na Novi Zeland. U pansionu koji vodi Stellina majka pjevaju se i engleske pjesme:

*Najmilija pjesma stanara bila je Tipperary. Dalmatinci su je smatrali svojom
otkako su je prvi put čuli. Kad bi na svojoj lošoj engleštini pjevali It's a Long Way
To Tipperary (dalek je put do Tipperaryja), kao da su je izmijenili u Dalek je
put do Dalmacije, a sve su se više i više udaljavali.* (Batistich, 1981: 53)

Većina je doseljenika postupno prihvaćala običaje i jezik nove sredine integrirajući se tako u multikulturalnu zajednicu u kojoj su se dodirivale i preplitale domorodačka maorska kultura, dominantan britanski imperijalni kulturni sloj i druge doseljeničke kulture sa svojim vlastitim tradicijama i običajima (dalmatinska, kineska, bugarska, grčka,...). Jezična pripadnost bitno je obilježje kulturnog identiteta, jednak kao i stupanj u kojem je pojedinac ovladao nekim jezikom. Želja da se ovlada jezikom sredine ključna je za iskaz stava migranata prema novom kulturnom okružju te samo postojanje takve želje može biti znak niza psihološki i sociološki relevantnih fenomena.

Obzirom na starost glavne junakinje ovog romana, jasno je da se prema pripadnicima starije generacije, roditeljima i ujacima odnosi s poštovanjem te da su roditeljske upute, priče i kazivanja iz djetinje perspektive vrednovane kao specifičan kulturni putokaz koji zasluzuje da bude urezan u pamćenje. Takav odnos prema mudrosti predaka određuje bikulturalnu pripadnost glavne junakinje koja istovremeno prihvata modele kulturne identifikacije dviju kultura – one novozelandske koju upoznaje u susretu s drugom djecom i one koju prenose roditelji koji i dalje poštuju obrasce koje su usvojili prije dolaska na Novi Zeland. Tako se među sociemskim narativnim figurama mogu naći i one oblikovane prema generacijskom kriteriju – odrasli i djeca. Specifičnost procesa inkulturacije drukčije se očituje za različite dobne skupine.

Univerzalnost individualnog iskustva i identifikacijski modeli

Pripovjedne tehnike kojima se u romanu *Pjevaj vilo u planini* koristi Amelia Batistich složeni su artificijeljan čin koji je, među ostalim, učinio ovaj fiktivni književni tekst podjednako interesan-

tnim heterogenoj čitateljskoj publici. Roman je bio dobro prihvaćen u hrvatskom prijevodu kao prikaz iskustva potomaka hrvatskih iseljenika u Novi Zeland, ali i od strane novozelandske publice i to ne samo među potomcima dalmatinskih migranata, nego i među pripadnicima drugih etničkih skupina koje su u doživljajima i djetinjim promišljanjima protagonistkinje romana prepoznali iskustvo integracije i adaptacije blisko većini potomaka doseljenika koji su na novozelandsko kopno stupili tijekom posljednjih stotinjak godina.

Ovakvu je recepciju omogućila reaktivna otvorenost teksta koja ostavlja mogućnost različitim identifikacijskim procesima tijekom čitanja. Odabirom naracije iz perspektive djevojčice koja promatra svijet oko sebe, čudi se i uči iz priča starijih članova zajednice, Amelia Batistich prikazala je proces integracije pripadnika druge generacije dalmatinskih doseljenika u novozelandsku zajednicu. Osobna priča i iluzija dokumentarnosti s referencama na vlastito životno iskustvo privukla je čitatelje te je taj postupak pridonio i stjecanju relativno brojne čitateljske publike u dvama različitim kulturnim sredinama. No više od dokumentarnosti, čitatelsku je znatiželju poticala univerzalnost iskustva opredmećenog u priči Stelle Barich.

Razlog zbog kojeg je u hrvatskoj književnoj recepciji baš roman *Pjevaj vilo u planini* najpoznatiji segment relativno bogatog spisateljskog i publicističkog opusa Amelie Batistich uvjetovan i brigom Matice iseljenika za književnost koja nastaje među pripadnicima hrvatske dijaspore te činjenicom da je zahvaljujući autoričinoj prijavi na natječaj u organizaciji ove institucije došlo do njegova prijevoda na hrvatski jezik. No postojanje ovakvih literarnih tekstova upućuje i na potrebu za uspostavljanjem još čvršćih spona između hrvatske dijaspore i matične zemlje.

Literatura

PRIMARNA LITERATURA:

1. Batistich, Amelia, *Pjevaj vilo u planini. Roman*, prevela Branka Kesić- Šafar, Matica iseljenika Hrvatske, Zagreb 1981.

SEKUNDARNA LITERATURA:

2. Banov, Estela, „Između dviju kultura. Amelie Batistich, Holy Terrors and Other Stories, Vintage, Auckland, New Zealand 1991” u: *Fluminensia*, god. 4 (1992) br. 1, str. 144–146.
3. Lejeune, Philippe, „Autobiografski sporazum”, prevela Morana Čale Knežević, u knjizi: *Autor, pripovjedač, lik*, priredio Cvjetko Milanja, Svjetla grada i Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek 1999., str. 201–236.
4. Nola, Nina, „R koji se kotrlja – književni izrazi hrvatske dijaspore na Novom Zelandu”, preveo Ivo Žanić, u knjizi: *Hrvatska – Australija i Novi Zeland : povjesni i kulturni odnosi = Croatia – Australia & New Zeland : historical and cultural relations* / osmisnila i priredila Tuga Tarle ; uredio Ivo Žanić, Most / The Bridge, Zagreb 2000., str. 115–154.

5. Peleš, Gajo, *Priča i značenje (semantika pri povjednog teksta)*, Naprijed, Zagreb 1989.
6. Peleš, Gajo, *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb 1999.
7. Sloterdijk, Peter, *Doći na svijet, do spjeti u jezik. Frankfurtska predavanja*. Prevela Mirjana Stančić, Naklada MD, Zagreb 1992.
8. Solar, Milivoj, *Roman i mit*. August Cesarec, Zagreb 1988.
9. Velčić, Mirna: *Otisak priče: Intertekstualno proučavanje autobiografije*, August Cesarec, Zagreb, 1991.

Estela Banov

Multicultural experience and nostalgic memories of childhood presented in the fictional prose
Summary

In the paper is analysed the novel entitled *Sing vila in the Mountain* written by Amelia Batistich (1915–2004), a New Zealand woman writer of Croatian descent. The voice of direct autodiegetic narrator in the novel is witnessing about multicultural experience from the viewpoint of a twelve-year-old girl whose parents moved from the Dalmatian village Zaostrog to the New Zealand town Dargaville in search for economic prosperity. The novel is literary mixture of autobiographical elements and artistic fiction where traditional oral forms from Dalmatia are becoming a complex cultural sign in the small multicultural society of gum diggers and their families settled on the gumifields. The narrator is probing the relation between the experiences of the generation of Croatian settlers who moved to New Zealand from the Austro-Hungarian Monarchy and their descendants whose identity is formed in the Anglophone multicultural environment of a small New Zealand town. In the novel are blended different cultural codes and the narrator is reconciling expectations of the settlers from Europe to the countries of New World with the real historical background and thus forms the specific literary world. Intertextual presence of the Croatian oral traditions and the elements of Anglo-Saxon literary background together form the example of classic ethnic novel in the New Zealand literature.

KEY WORDS: Amelia Batistich, multiculturalism, ethnic identity, emigrants, New Zealand literature
Croatian cultural tradition